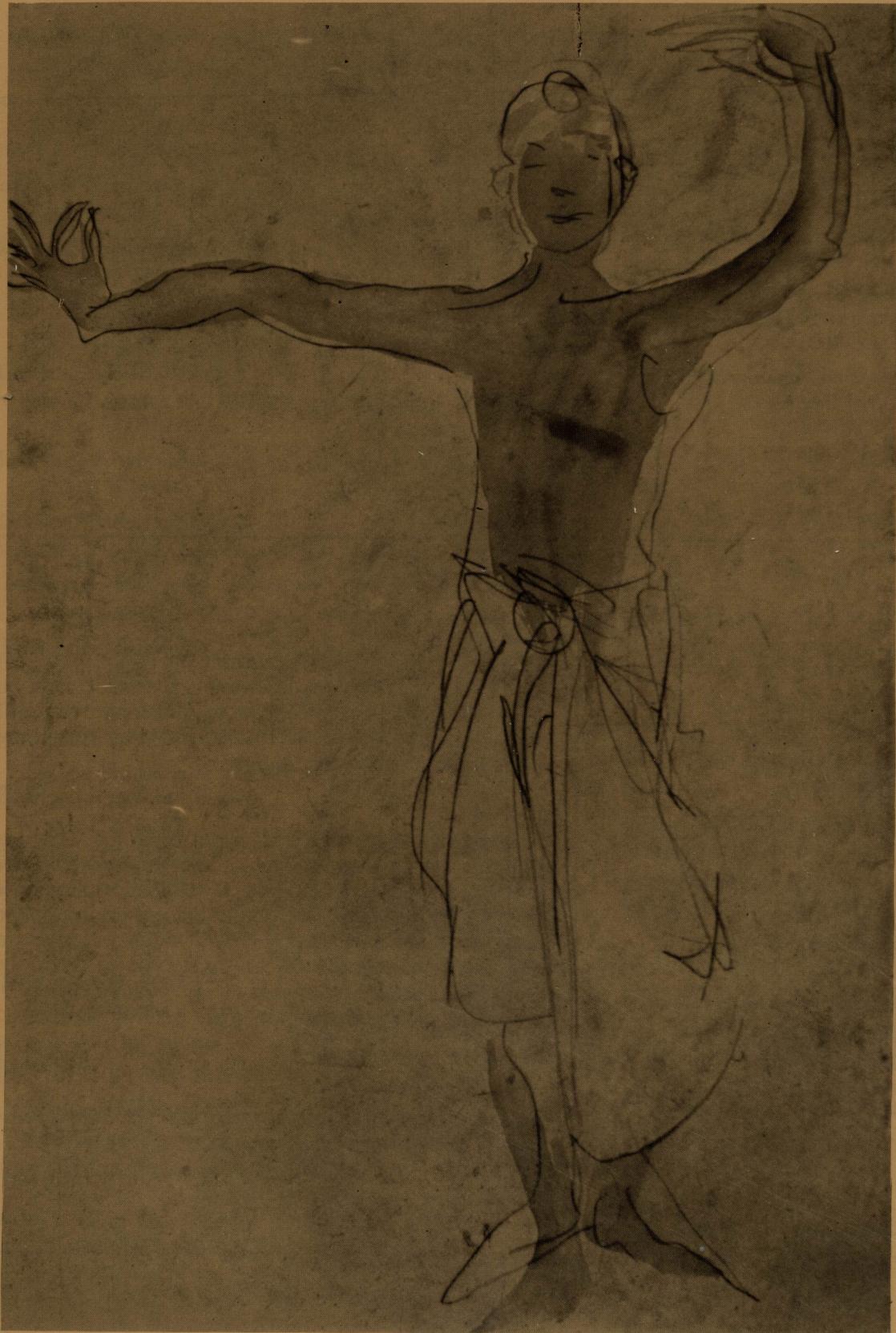

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Ο Πολίτης • Σεπτέμβριος 1994 • τεύχος 127 • δρχ. 500

Τσάρλς Ράιτ Μίλς

Ο Αμερικανός κοινωνιολόγος Τσάρλς Ράιτ Μίλς (Charles Wright Mills, 1917-1962) ύπηρξε μία από τις κυρίαρχες μορφές της άμερικανικής κοινωνίας της δεκαετίας του '50. Κληρονόμος μιᾶς μακράς παράδοσης κοινωνικής κριτικής με βαθιές ρίζες στήν άμερικανική κουλτούρα, ο Μίλς υιοθετεί στό έργο του μιά πολιτική φιλοσοφία ίσοτητας πού, δυσπιστώντας έντονα άπεναντι στήν κεντρική χιβρήνηση καί τόν μεγάλο πλουστο, έκθειάζει τίς τοπικές πρωτοβουλίες, τήν αυτόβουλη συνένωση τῶν πολιτών καί τίς μικρές έπιχειρήσεις. Τό βιβλίο του 'Η έλιτ τῆς έξουσίας (The Power Elite, 1956) πού μεταφράστηκε στά έλληνικά ως 'Η άριστοκρατία τῆς έξουσίας, λανθασμένα κατά τήν γνώμη μου,¹ άποτελεί τό τρίτο καί πλέον ένδιαφέρον μιᾶς τριλογίας πού ἀντικείμενο ἔχει τήν ἀνάλυση τῆς ταξικής δομῆς στίς ΗΠΑ.²

Γραμμένο σ' ἔνα ὄφος προκλητικό, πού ό "Ελληνας μεταφραστής" Αγγ. Νίκας, παρά τίς κάποιες ἀβλεψίες του, δέν προδίδει, τό βιβλίο του καθηγητή στό πανεπιστήμιο Κολούμπια Μίλς κινεῖται πέρα ἀπό τά ἀκαδημαϊκά παραδεκτά πλαισία. Βιβλίο ήθελημένα πολεμικό, στίς σελίδες τοῦ δοπούν ἀναφαίνεται έντονα ἡ συναισθηματική φόρτιση τοῦ συγγραφέα, 'Η έλιτ τῆς έξουσίας διαπιστώνει ὅτι ἡ έξουσία συγκεντρώνεται δλοένα καί περισσότερο στά χέρια μιᾶς μικρῆς μειοφηφίας, μιᾶς ἐλίτ, καί ὅτι ὁ λαός ἀποκλείεται ἀπό τά κέντρα λήψης ἀποφάσεων. Μ' αὐτήν τήν ἔννοια τό έργο του Μίλς θά μποροῦσε νά θεωρηθεῖ ως ἀπλή συνέχεια τοῦ ἐλιτισμοῦ πού ἔγκαινιάσθηκε θεωρητικά

ἀπό τούς Ιταλούς συγγραφεῖς τοῦ γυρίσματος τοῦ αἰώνα, Βιλφρέντο Παρέτο καί Γκαετάνο Μόσκα. 'Η ὀπτική ὅμως τοῦ Μίλς διαφέρει ριζικά ἀπό αὐτήν τῶν δύο Ιταλῶν, γιατί ὁ Μίλς δέν διατείνεται σέ κανένα σημεῖο τοῦ έργου του ὅτι τό μειοφηφικό γεγονός τῆς έξουσίας, ἡ ὑπαρξη μιᾶς ἐλίτ, χαρακτηρίζει μοιραία δλες τίς κοινωνίες, παρέλθουσες καί μέλλουσες, ὅπως κάνουν οἱ Παρέτο καί Μόσκα. ὁ Μίλς περιορίζεται σέ μιά κοινωνία μιᾶς συγκεκριμένης ἐποχῆς, στήν άμερικανική τῆς δεκαετίας του '50, χωρίς νά ἀποκλείει τήν ὑπαρξη δημοκρατικῶν μορφῶν διακυβέρνησης σέ δλλες κοινωνίες ἢ στήν ίδια τήν άμερικανική κοινωνία ἀλλων ιστορικῶν περιόδων. Επιπλέον, σύμφωνα μέ τόν Μίλς, αὐτοί πού ἀνήκουν στήν ἐλίτ τῆς έξουσίας δέν χαρακτηρίζονται ἀπό ἔξαιρετικά φυσικά καί φυσικά χαρίσματα, ὅπως ἴσχυρίζεται ὁ Μόσκα καί ἀκόμη περισσότερο ὁ Παρέτο. 'Η έλιτ τῆς έξουσίας γιά τόν Μίλς ἀποτελεῖται ἀπό αὐτούς πού κατέχουν τίς θέσεις-κλειδιά στούς κυριότερους θεσμούς τῆς κοινωνίας.

'Η έξουσία στή σύγχρονη άμερικανική κοινωνία είναι θεσμοποιημένη. Ανάμεσα στούς θεσμούς έξουσίας ὁρισμένοι παίζουν ἔναν σημαντικότερο ρόλο καί οἱ ὑψηλές βαθμίδες τῆς ιεραρχίας τῶν θεσμῶν αὐτῶν συνιστοῦν τίς στρατηγικές θέσεις τῆς

Η άριστοκρατία τῆς έξουσίας Ηνωμένες Πολιτεῖες

μετάφρ. "Αγγ. Νίκας, 'Αρσενίδης, 'Αδηνα 1991, σελ. 547

κοινωνίας. 'Η ἐλίτ τῆς έξουσίας, σύμφωνα μέ τόν Μίλς, ἀποτελεῖται λοιπόν ὅχι ἀπό κάποιους ἀνώτερους ἀνθρώπους ἀλλά ἀπό τούς κατόχους τῶν στρατηγικῶν θέσεων τῶν σημαντικότερων θεσμῶν έξουσίας. Δέν εἶναι τό ίδιαίτερο χάρισμα αὐτό πού ἀποφασίζει ὃν κάποιος θά ἀνήκει στήν ἐλίτ τῆς έξουσίας ἀλλά ἡ κοινωνικοοικονομική συγκυρία, ἡ συμμετοχή δηλαδή στούς κυριότερους θεσμούς έξουσίας, πού κατά τόν Μίλς είναι τρεῖς: ὁ στρατιωτικός, ὁ οἰκονομικός καί ὁ πολιτικός. 'Ο στρατιωτικός θεσμός, τοῦ ὁποίου ὁ ρόλος ἐνισχύεται μέσα στό κλίμα τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου πού χαρακτηρίζει τίς διεθνεῖς σχέσεις τοῦ μεταπολέμου, ἀποτελεῖ ἔνα κράτος ἐν κράτει· μέσα ἀπό τίς παραγγελίες ὅπλων, τόν ρόλο πού παίζει στήν πυρηνική ἔρευνα κλπ., ὁ στρατιωτικός θεσμός γίνεται ὀλοένα καί πιό αὐτόνομος καί μπορεῖ νά χαράζει τή δική του πολιτική. 'Ο οἰκονομικός θεσμός ἀποτελεῖται ἀπό τούς διευθυντές καί τούς ίδιοκτῆτες τῶν μεγάλων πολυεθνικῶν ἐταιρειῶν. Τόν πολιτικό θεσμό, τέλος, ἀπαρτίζουν κυρίως οἱ σημαντικότεροι πολιτικοί τῆς ἐκτελεστικῆς έξουσίας: ὁ πρόεδρος, ὁ ἀντιπρόεδρος, οἱ εἰδικοί σύμβουλοι τους, τά ἀνώτερα στελέχη τῆς διοίκησης καί ἀπό τή νομοθετική έξουσία μόνο οἱ ἡγέτες τοῦ Κογκρέσου καί τῆς Γερουσίας.

Στό ἐσωτερικό τοῦ καθενός ἀπό αὐτούς τούς θεσμούς ἡ ἔξουσία εἶναι συσσωρευμένη στάχέρια μιᾶς μικρῆς ὅμαδας ἀνθρώπων πού βρίσκεται στήν κορυφή τῆς ἱεραρχίας του. Ἀνάμεσα στούς «κορυφαίους» τῶν τριῶν αὐτῶν θεσμῶν ὑπάρχει μιά ἰσχυρή ἀλληλεγγύη πού προσδίδει μιά ἔντονη συνοχή στήν ελίτ τῆς ἔξουσίας. Ἡ ἀλληλεγγύη αὐτή εἶναι ἀποτέλεσμα τόσο τῆς κοινότητας συμφερόντων ἀνάμεσα στά μέλη τῆς ἐλίτ τῆς ἔξουσίας ὅσο καί τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπάρχει μιά φυχολογική ταύτιση ἀνάμεσά τους, ἐφόσον μεγάλωσαν στά ἴδια περιβάλλοντα, πῆγαν στά ἴδια σχολεῖα, συνδέθηκαν μέ δεσμούς συγγένειας κλπ. Χαρακτηριστικό τοῦ ὑψηλοῦ βαθμοῦ συνοχῆς τῆς ἐλίτ τῆς ἔξουσίας εἶναι τό ὅτι οἱ ἡγέτες τῶν τριῶν θεσμῶν μετακινοῦνται εὔκολα ἀπό τόν ἔναν στόν ἄλλον. Ὁ Μίλς ἀναφέρει ἀρχετά παραδείγματα διευθυντῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων πού μεταπήδησαν στήν κυβέρνηση γιά νά ἐπιστρέψουν ἀργότερα στίς ἐπιχειρήσεις τους, ὅπως ἐπίσης παραδείγματα ὑψηλόβαθμων στρατιωτικῶν πού κατέλαβαν διευθυντικές θέσεις στίς μεγάλες ἐπιχειρήσεις.

Πρέπει ἐδῶ νά διευχρινισθεῖ ὅτι ἡ ὑπάρξη τριῶν θεσμῶν ἔξουσίας δέν ἀναιρεῖ τή μοναδικότητα τῆς ἐλίτ τῆς ἔξουσίας. Ἡ συγγένεια ἀνάμεσα στούς τρεῖς θεσμούς, ἀποτέλεσμα τῆς κοινότητας συμφερόντων, τῆς φυχολογικῆς ταύτισης ἀνάμεσα στά μέλη τους καί τῆς εὔκολίας μέ τήν ὅποια ἐναλλάσσουν τούς ρόλους τους, καθιστᾶ τήν ἐλίτ, παρά τήν τριπλή τῆς διάσταση, μία καί μοναδική. Ὁ Μίλς, σέ ἀντίθεση μέ τούς πλουραλιστές κοινωνιολόγους, ὅπως οἱ ἐπίσης Ἀμερικανοί Ρίζμαν καί

Ντάλ ἥ ὁ Γάλλος Ἀρόν, δέν πιστεύει στήν ὑπάρξη πολλῶν ἐλίτ πού ἀντιμάχονται ἡ μία τήν ἄλλη γιά τήν ἔξουσία τῆς κοινωνίας. Δέν τόν κατατρέχει ὁ ἰδεολογικός φόβος μήπως ἡ διαπίστωσή του γιά μία καί μοναδική ἐλίτ μπορεῖ νά τόν φέρει σέ ἐπικίνδυνη ἐπαφή μέ τούς μαρξιστές πού ἀποδέχονται τήν ὑπάρξη μίας καί μοναδικῆς ἀρχουσας τάξης.³

Τίς ἀποστάσεις του ὁ Μίλς ἀπέναντι στόν μαρξισμό ἥ, καλύτερα, ἀπέναντι σέ ὅ, τι ὁ ἴδιος θεωροῦσε μαρξισμό προσπαθεῖ νά τίς πάρει στό κρίσιμο θέμα τοῦ οἰκονομικοῦ καθορισμοῦ τῆς κυρίαρχης ἐλίτ. Προσπαθώντας νά διευχρινήσει γιατί προτίμησε τόν ὅρο ἐλίτ τῆς ἔξουσίας ἀπό τόν μαρξιστικό ὅρο ἀρχουσας ἥ ιθύνουσα τάξη, ὁ Μίλς γράφει:

«|·Ο ὅρος ιθύνουσα τάξη εἶναι μιάλ ὑπερφορτισμένη ἔκφραση. Ἡ “τάξη” εἶναι ὅρος οἰκονομικός. “Ιθύνουσα” εἶναι ὅρος πολιτικός. Στήν ἔκφραση λοιπόν “ιθύνουσα τάξη” περιέχεται ἡ θεωρία πώς μιά οἰκονομική τάξη κυβερνάει στήν πολιτική. Αὕτη ἡ θεωρητική σύμπτυξη μπορεῖ μερικές φορές νά μήν ἀληθεύει καί πάντως ἐμεῖς δέν ἐπιθυμοῦμε μέ τούς ὅρους πού χρησιμοποιούμε γιά τόν προσδιορισμό τῶν προβλημάτων μας νά διαδίδουμε μιά ἀρκετά ἀπλούχη θεωρία. Θέλουμε νά μιλάμε μέ σαφήνεια γιά τά θεωρητικά ζητήματα, χρησιμοποιώντας ὅρους μέ πιό ἀκριβή καί μονόλευρη σημασία. Ἰδιαίτερα ἥ ἔκφραση “ιθύνουσα τάξη”, μέ τούς συνηθισμένους τῆς πολιτικούς συνειδημούς, δέν ἀφήνει καμιά αὐτονομία στόν

πολιτικό κλάδο καί τούς ἐκπροσώπους του καί δέν ἀναφέρεται καθόλου στόν στρατιωτικό... Ἐμεῖς ὑποστηρίζουμε πώς μιά παρόμοια ἀποφή “οἰκονομικοῦ ντετερμινισμοῦ” πρέπει νά συγκερασθεῖ μέ “πολιτικό ντετερμινισμό” καί “στρατιωτικό ντετερμινισμό”, πώς οἱ ἀνώτεροι παράγοντες καθενός ἀπό τούς τρεῖς αὐτούς τομεῖς ἔχουν συχνά τώρα ἀξιοσημείωτο βαθμό αὐτονομίας καί πώς πολλές φορές τών χρειάζονται οἱ πολύπλοκες διαδικασίες τοῦ συνασπισμοῦ γιά νά πάρουν καί νά ἐφαρμόσουν τίς πιό σπουδαῖες ἀποφάσεις τους...» (ύποσ. σ. 382-384).

Ο Μίλς, ἐπηρεασμένος σέ αὐτό τό σημεῖο ἀπό τόν μέντορά του Μάξ Βέμπερ, ἔξισώνει τόν μαρξισμό μέ τόν οἰκονομικό ντετερμινισμό. Μέ αὐτό τόν τρόπο ξεχνάει ὅτι ὁ Μάρξ δέν ἀρνεῖται τήν πολλαπλή αἰτιότητα στόν καθορισμό ἐνός κοινωνικοῦ φαινομένου καί ὅτι ὅταν ἐστιάζει πάνω στόν οἰκονομικό παράγοντα —σχέσεις παραγωγῆς— τό κάνει γιά νά ἀναδείξει τόν πρῶτο καί ἀποφασιστικό, σέ τελευταία ἀνάλυση, παράγοντα καί ὅχι τόν μοναδικό καί ἀποκλειστικό παράγοντα καθορισμοῦ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Ἐπιπλέον, ὅταν ὁ Μίλς ἀναφέρεται στή συνοχή τῆς ἐλίτ τῆς ἔξουσίας τήν ἀποδίδει, ὅπως εἰδαμε, στήν κοινή συνείδηση πού διακρίνει τά μέλη τῆς, μιά κοινή συνείδηση πού σέ σημαντικό βαθμό εἶναι προϊόν τῆς κοινῆς κοινωνικῆς τους καταγωγῆς. Τά περισσότερα ἀπό τά μέλη τῆς ἐλίτ προέρχονται, σύμφωνα μέ τόν ἴδιο τόν Μίλς, ἀπό μιά ἀνώτερη τά-

ξη. Δέν μπορώ λοιπόν νά διαχρίνω μέ σαφήνεια ποιός λόγος, έκτός ίσως από τό φάντασμα του Μάρκ, οδηγεῖ τόν Μίλς νά άρνεῖται αύτό πού δ' ίδιος υπονοεῖ σέ άλλα σημεῖα τοῦ έργου του, ότι δηλαδή πίσω από τήν έλιτ τής έξουσίας βρίσκεται μιά άνωτερη τάξη, μιά άρχουσα δηλαδή τάξη πού καθορίζει σέ σημαντικό βαθμό τίς έπιλογές της.⁴

Τό έργο του Μίλς, παρά τίς όποιες αποστάσεις του από τόν μαρξισμό, είναι ένα έργο ριζοσπαστικό. Σέ μιά έποχή δημοκρατικής εύωχίας γιά τήν άμερικανική κοινωνία, δ' Μίλς δέν διστάζει νά ύποστηρίξει ότι τά μέσα άσκησης έξουσίας βρίσκονται στά χέρια λίγων και ότι ποτέ στήν ίστορία του δ' άμερικανικός λαός δέν ήταν τόσο πολύ άποκλεισμένος από τή διαμόρφωση αποφάσεων πού τόν αφοροῦσαν άμεσα.

Βεβαίως δ' Μίλς δέν είναι δ' πρώτος πού διατυπώνει τό έλιτιστικό έπιχείρημα —κυβέρνηση τής μειοφηφίας, από τή μειοφηφία και γιά τή μειοφηφία— στό χώρο τής κοινωνικής σκέψης. 'Η μεγάλη διαφορά, ίμως, του Μίλς μέ τούς προκατόχους του Παρέτο και Μόσκα, άλλα και μέ τόν σύγχρονό του Μπύρναμ, συνίσταται στό ότι ούτε χαίρεται γι' αύτή τήν κατάσταση πραγμάτων ούτε τήν άποδέχεται μέ φυχραιμία σάν έναν σιδερένιο κοινωνικό νόμο όπως αύτοί, άντιθετα τήν καταδικάζει.

Τό μεγάλο πρόβλημα μέ τόν Μίλς είναι ότι δέν βλέπει καμιά έξοδο διαφυγῆς από αύτή τήν κατάσταση. 'Απεικονίζοντας τό λαό όπως και οι άλλοι έλιτιστές, δλότελα άδυναμο μπροστά στήν παντοδύναμη έλιτ, άμορφη μάζα πού παίρνει τό σχῆμα πού τού έπιβάλλει κάθε φορά ή έλιτ, δ' Μίλς χωρίζει τήν κοινωνία στά δύο: από τή μιά ή έλιτ πού άποτελεῖται από άτομα αποφασισμένα, πού ξέρουν νά διατάζουν, και από

τήν άλλη ή μάζα, σύμφυρμα από άβουλα άτομα πού τούς έχουν μάθει νά ύπακουόνται. Αύτή ή παθητική μάζα δέν έχει γιά τόν Μίλς καμιά δυνατότητα κινητοποίησης, είναι καταδικασμένη νά ύφισταται έσαει τίς έπιταγές τής έλιτ. 'Η άπαισιοδίξια αύτή τού ριζοσπάστη Μίλς, πού έρχεται σέ φανερή άντιθεση μέ τήν αίσιοδίξια Εύρωπαίων ριζοσπαστῶν διανοούμενων τής ίδιας περιόδου, πρέπει νά αποδοθεῖ στήν ίδιαίτερη έμπειρια τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν, όπου δέν ύπηρξε ποτέ ένα πολιτικά άνεξάρτητο κοινωνικό κίνημα μέ μαζικές διαστάσεις και όπου οι ριζοσπάστες διανοούμενοι, παρά τήν έντονη κοινωνική τους κριτική, δέν κατόρθωσαν ποτέ νά συλλάβουν μέ σαφήνεια μιά έναλλακτική λύση και νά διατυπώσουν ένα πρόγραμμα κοινωνικής δράσης.⁵

Δέν είναι κανέίς ύποχρεωμένος νά αποδεχθεῖ τίς απαισιόδιξες σκέψεις τού Μίλς, έκενο ίμως πού ίσως θά 'πρεπε νά κάνει είναι νά άνατρέξει στό βιβλίο του γιατί άποτελεῖ ένα δειγμα δέξιας κοινωνικής κριτικής πού άναλύει πώς, παρά τήν κυριαρχη δημοκρατική ίδεολογία στίς ΗΠΑ, κυριαρχεῖ μιά μειοφηφία μέ τεράστιες έξουσίες πάνω σ' έναν λαό πού δέν έχει τή δυνατότητα νά άσκησει τόν παραμικρό έλεγχο.

Σταύρος Κωνσταντακόπουλος

2. Τά άλλα δύο μέρη τής τριλογίας αποτελοῦν τό: Οί νέοι άνθρωποι τής έξουσίας. Οί έργατικοί ήγετες τής Αμερικής (The New Men of Power. America's Labour Leaders, 1948) αφιερωμένο στήν άμερικανική έργατική τάξη και ίδιαίτερα στούς ήγετες τους, όπως μαρτυρεῖ και δ' τίτλος, και τό Oι χαρτογιακάδες (The White Collars, 1951) πού δισχολεῖται μέ τήν άμερικανική μεσαία τάξη. Αύτό τό δεύτερο έχει μεταφραστεῖ και στά έλληνικά διπό τόν Φ.Ρ. Σοφιανό στίς έκδόσεις Κάλβος τό 1970.

3. Βλ. πάνω σ' αύτό τό θέμα τίς πολύτιμες παρατηρήσεις τού N. Πουλατζᾶ, Πολιτική έξουσία και κοινωνικές τάξεις, μετφρ. Λ. Χατζηπροδρομίδη, Θεμέλιο, 'Αθήνα 1975, τόμ. Β', σ. 209-210.

4. H. Aptheuer, *The World of C. Wright Mills*, Marzami και Munsell, Νέα Υόρκη 1960, σ. 31-33, καθώς και T.B. Bottomore, *Elites and Society*. Penguin, Harmondsworth, 1964, σ. 32-34. Αύτό τό δεύτερο κυκλοφορεῖ και στά έλληνικά σέ κακή μετάφραση τού Θ. Μπανούση διπό τόν Σ. Νέστορα μέ τίτλο: 'Ελίτ και Κοινωνία.

5. T.B. Bottomore, *Critics of Society. Radical Thought in North America*, Allen ucci Unsin, Λονδίνο 1967, σσ. 58-59. Έλληνική μετάφραση στίς έκδόσεις Παπαζήση διπό τόν Σ. Νέστορα μέ τίτλο: 'Επιχριτές τής κοινωνίας.

